

RZECZNIK PRAW OBYWATELSKICH

Irena Lipowicz

Warszawa, 17. IV. 2014

II.5151.2.2014.MK

Pan

Marek Biernacki

Minister Sprawiedliwości

Szanowny Panie Ministrze,

W moim ciągłym zainteresowaniu pozostaje problematyka dotycząca **skutecznych procedur wyznaczania obrońcy z urzędu w postępowaniach penalnych, w tym w postępowaniu w sprawach o wykroczenia.**

Zgodnie z art. 22 Kodeksu postępowania w sprawach o wykroczenia (Dz. U. z 2013 r., poz. 395 j.t.; dalej: k.p.w.) „Gdy wymaga tego dobro wymiaru sprawiedliwości, obwinionemu, który nie ma obrońcy z wyboru, wyznacza się na jego wniosek obrońcę z urzędu, jeżeli w sposób należyty wykaże, że nie jest w stanie ponieść kosztów obrony bez poważnego uszczerbku dla niezbędnego utrzymania siebie i rodziny. Przepis art. 78 § 2 Kodeksu postępowania karnego stosuje się”.

W myśl natomiast art. 23 k.p.w. „Obrońcę z urzędu wyznacza prezes sądu właściwego do rozpoznania sprawy”. Z dniem 1 lipca 2015 r. powołany art. 23 k.p.w. otrzyma brzmienie: „Obrońcę z urzędu wyznacza prezes lub referendarz sądowy sądu właściwego do rozpoznania sprawy”.

W obecnie obowiązującym stanie prawnym, w sprawach o wykroczenia, zarówno decyzja w zakresie odmowy wyznaczenia obrońcy z urzędu w ramach prawa ubogich i orzeczenie w zakresie jego cofnięcia nie podlegają zaskarżeniu w drodze zażalenia, mimo, że

podejmowane są one na podstawie płynnych, ocennych kryteriów, co nie wyklucza ryzyka pomyłek w ich wydawaniu.

Jak podkreśla się bowiem w doktrynie „recepja art. 78 § 2 k.p.k. oznacza, iż sąd może cofnąć wyznaczenie obrońcy z urzędu powołanego w trybie art. 22 zdanie pierwsze k.p.w., gdy okaże się, że nie istnieją już, czyli ustały lub od początku nie istniały okoliczności, na podstawie których go wyznaczono. Odnieść to należy zarówno do niezamowności obwinionego, jak i do interesu wymiaru sprawiedliwości, gdyż oba te czynniki, występując łącznie, decydują o ustanowieniu obrońcy z urzędu. Jeżeli obrońcę z urzędu powołuje prezes sądu (art. 23), to odwołanie go w sytuacji wskazanej w art. 22 zdanie drugie leży w gestii sądu. Następuje ono postanowieniem (art. 32 § 2 zdanie drugie i § 3 zdanie pierwsze). Jest to postanowienie niezaskarżalne (art. 103 § 3 zdanie pierwsze), a tym samym nie wymaga pisemnego uzasadnienia (zob. art. 36 § 1)”. Również „odmowa ustanowienia obrońcy z urzędu nie podlega zaskarżeniu, jako że na gruncie k.p.w. zażalenie przysługuje tylko w wypadkach wskazanych w ustawie (art. 103 § 3), a tu kodeks go nie przewiduje. Nie ma też potrzeby uzasadnienia owej odmowy, właśnie dlatego, że nie jest ona zaskarżalna (art. 36 § 1)” (Grzegorzczak T., *Komentarz do art. 22 i art. 23 Kodeksu postępowania w sprawach o wykroczenia*, LEX 2012).

Podkreślić w tym miejscu należy, że Trybunał Konstytucyjny wyrokiem z dnia 8 października 2013 r., sygn. K 30/11 (OTK-A z 2013 r. Nr 7, poz. 98), uwzględnił wniosek Rzecznika Praw Obywatelskich i uznał, że: art. 81 § 1 Kodeksu postępowania karnego – w zakresie, w jakim nie przewiduje zaskarżenia zarządzenia prezesa sądu w przedmiocie odmowy wyznaczenia obrońcy z urzędu przez stronę, która złożyła wniosek w trybie art. 78 § 1 k.p.k. – jest niezgodny z art. 42 ust. 2 w związku z art. 45 ust. 1 i z art. 78 Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej; oraz art. 78 § 2 k.p.k. - w zakresie, w jakim nie przewiduje zaskarżenia postanowienia sądu w przedmiocie cofnięcia wyznaczenia obrońcy z urzędu – jest niezgodny z art. 78 w związku z art. 42 ust. 2 Konstytucji.

O ile zatem, po uwzględnieniu przez ustawodawcę cyt. wyżej wyroku Trybunału Konstytucyjnego, poprzez recepcję odpowiednio zmienionego art. 78 § 2 k.p.k., orzeczenie w zakresie cofnięcia obrońcy z urzędu w sprawach o wykroczenia będzie podlegało zaskarżeniu, o tyle w dalszym ciągu nie podlegającą zaskarżeniu będzie pozostawać decyzja w zakresie odmowy wyznaczenia obrońcy z urzędu w sprawach o wykroczenia, albowiem art. 24 § 2 k.p.w. nie przewiduje do obrońcy obwinionego odpowiedniego zastosowania przepisu z art. 81 k.p.k., co w moim przekonaniu narusza standardy konstytucyjne.

W myśl art. 42 ust. 2 Konstytucji RP: "Każdy, przeciw komu prowadzone jest postępowanie karne, ma prawo do obrony we wszystkich stadiach postępowania. Może on w szczególności wybrać obrońcę lub na zasadach określonych w ustawie korzystać z obrońcy z urzędu".

Zgodnie z utrwalonym poglądem Trybunału Konstytucyjnego, art. 42 Konstytucji obejmuje nie tylko odpowiedzialność karną w ścisłym tego słowa znaczeniu, a więc odpowiedzialność za przestępstwa, ale również „inne formy odpowiedzialności prawnej związane z wymierzaniem kar wobec jednostki” (por. wyrok TK z dnia 8 lipca 2003 r., sygn. P 10/02, OTK ZU nr 6/A/2003, poz. 62).

Trybunał Konstytucyjny wielokrotnie wskazywał, że „konstytucyjne pojęcie odpowiedzialności karnej ma szersze znaczenie od tego, jakie przyjmuje kodeks karny. Ustawowe znaczenie pojęcia <odpowiedzialność karna> nie może rzutować na treść tego samego pojęcia użytego w Konstytucji (...) Konstytucyjne znaczenie tego pojęcia nie może być ustalane poprzez odwołanie się do obowiązującego ustawodawstwa, w przeciwnym wypadku analizowany przepis utraciłby swoje znaczenie gwarancyjne” (wyrok TK z dnia 3 listopada 2004 r., sygn. K 18/03, OTK ZU nr 10/A/2004 poz.103, por. wyrok TK z dnia 26 listopada 2003 r., sygn. SK 22/02, OTK ZU nr 9/A/2003, poz. 97).

Mając na względzie powyższe uznać należy, że powołany art. 42 ust. 2 Konstytucji odnosi się do postępowania represyjnego w ogólności, do wszelkich postępowań penalnych, w tym do postępowania w sprawach o wykroczenia - niezależnie od ich stadium i innych quasi-penalnych np. dyscyplinarnych czy przygotowujących do właściwego postępowania (por. wyrok TK z dnia 28 listopada 2007 r., sygn. akt K 39/07, ZU 10/A2007, poz. 129).

W tym stanie rzeczy, w moim przekonaniu, poglądy wypowiedziane przez Trybunał Konstytucyjny w uzasadnieniu powołanego wyżej wyroku w sprawie K 30/11, zachowują aktualność również w zakresie obowiązku odpowiedniego ukształtowania procedur wyznaczania obrońcy z urzędu w sprawach o wykroczenia.

Jak podkreślił Trybunał Konstytucyjny w wyroku K 30/11 obowiązująca procedura wyznaczania obrońcy z urzędu oskarżonemu, który wystąpił z wnioskiem w trybie art. 78 § 1 k.p.k., nie przewiduje udziału sądu. Rozstrzygnięcie dotyczące odmowy wyznaczenia obrońcy, a zatem sposobu realizacji prawa do obrony w postępowaniu karnym, nie podlega jakiegokolwiek sądowej weryfikacji, co zdaniem Trybunału uzasadniało kontrolę powołanej kodeksowej normy z art. 78 Konstytucji, który wyraża ogólną zasadę zaskarżalności wszelkich rozstrzygnięć w każdym postępowaniu przed organami państwa. Wprawdzie Trybunał przyznał, że wynikający z art. 78 Konstytucji nakaz takiego kształtowania procedury, aby przewidziane w niej było prawo wniesienia przez stronę środka zaskarżenia, nie oznacza, że ma on charakter absolutny, jednakże powołując się na utrwaloną linię orzeczniczą Trybunału Konstytucyjnego i przenosząc rozważania na poziom dotyczący procedury wyznaczania obrońcy z urzędu oskarżonemu występującemu z wnioskiem w trybie art. 78 § 1 k.p.k. Trybunał stwierdził, że rozstrzygnięcie w tej sprawie powinno - co do zasady - podlegać weryfikacji sądowej, zgodnie z wymogami art. 45 ust. 1 oraz art. 78 Konstytucji. Zdaniem Trybunału „podstawowym argumentem wskazującym na brak możliwości odstąpienia od zaskarżalności negatywnego rozstrzygnięcia podjętego w trybie art. 81 § 1 w związku z art. 78

§ 1 k.p.k. jest istota sprawy, której dotyczy. Określenie sposobu realizacji przez oskarżonego prawa podmiotowego do obrony dotyczy jednej z podstawowych gwarancji wyznaczających jego status w ramach postępowania karnego. Analizowane tutaj rozstrzygnięcie ma - co prawda - charakter odrębny od postępowania, w ramach którego sąd sprawuje wymiar sprawiedliwości, wypowiadając się na temat odpowiedzialności karnej, jakiej podlegać ma jednostka. Określenie sposobu prowadzenia obrony w zasadniczym stopniu kształtuje jednak sytuację faktyczną oskarżonego (...) Niedopuszczalność zastosowania wyjątku od zasady zaskarżalności względem rozstrzygnięcia podejmowanego na podstawie art. 81 § 1 w związku z art. 78 § 1 k.p.k. związana jest również z samym sposobem wyznaczania obrońcy z urzędu w podanym wypadku. Rozstrzygnięcie tej kwestii dokonywane jest jednoosobowo przez prezesa sądu właściwego do rozpoznania sprawy, który musi uprzednio ocenić spełnienie materialnej przesłanki należytego wykazania braku możliwości ponoszenia kosztów obrony przez oskarżonego. Kryteria dokonywanej w tym zakresie oceny nie zawsze są jasno określone. Nie bez znaczenia są także istniejące rozbieżności co do tego, czy takie rozstrzygnięcie powinno być uzasadniane, czy też nie wymaga uzasadnienia z uwagi na brak możliwości jego zaskarżenia". Jak stwierdził ponadto Trybunał Konstytucyjny, brak możliwości zakwestionowania negatywnego rozstrzygnięcia podejmowanego na podstawie art. 81 § 1 k.p.k. może powodować daleko idące skutki dla całego postępowania w danej sprawie i w tym stanie rzeczy, wyłączenie zaskarżenia tego typu rozstrzygnięć nie może być uzasadnione przesłanką w postaci konieczności zapewnienia sprawności i szybkości postępowania karnego. **Mając na względzie powyższe Trybunał uznał, że kontrolowana norma jest niezgodna z art. 42 ust. 2 w związku z art. 45 ust. 1 oraz z art. 78 Konstytucji.**

Jak było to już podkreślone powyżej, odmowa wyznaczenia obrońcy z urzędu w sprawie o wykroczenie, podobnie jak w postępowaniu karnym, następuje na podstawie decyzji prezesa sądu (a z dniem 1 lipca 2015 r. również na mocy referendarza sądowego) w oparciu o płynne, ocenne

kryteria, co nie wyklucza ryzyka pomyłek w ich wydawaniu. Decyzja taka, jako nie podlegająca zaskarżeniu, nie wymaga dodatkowo uzasadnienia. Skoro zaś decyzja o odmowie wyznaczenia obrońcy z urzędu ingeruje w konstytucyjnie chronione prawo do obrony, a także może mieć znaczenie dla całego postępowania w sprawie o wykroczenie, powinna być, zgodnie z powołanymi wyżej standardami konstytucyjnymi, zaskarżalna do sądu.

Rekapitulując wskazać należy, że w kontekście poglądów wypowiedzianych przez Trybunał Konstytucyjny w sprawie K 30/11, **w moim przekonaniu, brak możliwości zaskarżenia decyzji prezesa sądu o odmowie wyznaczenia obrońcy z urzędu w sprawie o wykroczenie narusza art. 42 ust. 2 w związku z art. 45 ust. 1 oraz z art. 78 Konstytucji i w tym stanie rzeczy zwracam się do Pana Ministra o rozważenie zmiany wskazanego stanu prawnego.**

z powierzeniem

Zena Jipou